

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ЛЕЩЕНКО Нелля Арсентіївна

УДК 72.025. 4/9

**ПРИНЦИПИ РЕКОНСТРУКЦІЇ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД
ІСТОРИЧНИХ АНСАМБЛІВ МАЛИХ МІСТ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ**

18.00.02 - Архітектура будівель та споруд

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Київ – 2000

421/425
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі ~~основ архітектури і архітектурного проектування~~
Київського Національного університету будівництва і архітектури.

Науковий керівник - кандидат архітектури,
Заболотний Володимир Олександрович,
ООО "Мій дім", директор

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор Дурманов Володимир Юрійович, Державний
університет "Львівська політехніка", професор кафедри архітектурного
проектування

кандидат архітектури, старший науковий співробітник Буравченко Сергій
Григорович, Український НДІ Цивільсьлібуд, заступник директора з наукової
роботи.

Провідна установа

НДІ теорії і історії архітектури і містобудування держ. комітету будівництва,
архітектури і житлової політики України, м.Київ.

Захист відбудеться "22" червня 2000р. о 13 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д26.056.02 при Київському Національному
університеті будівництва і архітектури за адресою : Київ-37, Повітрофлотський
проспект, 31, аудиторія 466.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського Національного
університету будівництва і архітектури за адресою : Київ-37, Повітрофлотський
проспект, 31.

Автореферат розісланий "22" травня _____ 2000р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Тимохін В.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Відродження інтересу українського народу до своєї історії і культури, прагнення відновити і зберегти архітектурну спадщину знову ставить проблему реконструкції пам'яток архітектури в ряд найбільш важливих. Особливий інтерес для проведення дослідження має забудова малих міст Західної України, як найбільш чисельної групи історичних міст, що володіє унікальними історичними й архітектурно-планувальними особливостями і, одночасно, найбільше постраждалої в різні періоди ХХ сторіччя.

Міста західноукраїнського регіону на різних історичних етапах знаходилися під впливом різноманітних культур : польської, німецької, литовської, російської. Ці народи, в залежності від домінуючого в їх період панування стилю і національних ознак його втілення в архітектурі, змінювали і доповнювали структуру й образ споруд міських ансамблів. Забудова ставала різномірною, а міста набували характерної регіональної риси – поєднання на одній території різнонаціональних архітектурних особливостей.

Актуальність теми. Проте з плином часу дуже багато міст втратили свій характерний історичний образ. В них було знесено багато історичних оборонних споруд, громадських і культових будинків, що служили центрами композиції міських архітектурних ансамблів. Зникло багато житлових будинків рядової історичної забудови, що складали характерний фон для домінант.

Замість знесеної історичної забудови тут зводилися нові типові споруди, які були економічніші. Ці об'єкти своїм масштабом і невірним обранням розташуванням зруйнували історичне середовище. Порушилася спадкоємність його архітектурно-просторового розвитку. Закономірно сформовані міські ансамблі зруйнувалися. Малі міста втратили функціональні напрямки розвитку. Це зупинило зростання їх центрів і ансамблів.

З іншого боку, історичні пам'ятки, що залишились, зараз знаходяться в дуже занедбаному стані. З часом багато з них втратили свою початкову функцію і зараз використовуються не за призначенням. Це також сприяє їх подальшій руйнації і веде до порушення історичної функції ансамблю в цілому. Історичним будинкам та ансамблю потрібна функціональна реконструкція в межах оптимального напрямку розвитку самих міст.

Проте реконструктивні роботи в малих містах практично не проводилися, або ж почата реконструкція в кращому випадку закінчувалася реконструкцією окремої пам'ятки.

В даному дослідженні пропонується розглянути комплексну реконструкцію і пристосування основних типів архітектурних споруд історичних ансамблів на основі єдиного містобудівного рішення всього історичного центру міста. В малих містах історичний центр міста формують, як правило, один або два взаємопов'язаних історичних ансамбля. Споруди цих ансамблів являють собою єдину збережену

історичну спадщину. Вони розташовуються поруч один одного навколо однієї або декількох доміант, традиційно мають взаємний планувальний і об'ємно-просторовий вплив. Через таке близьке розташування вони, по суті, є складовими єдиного ансамблю, сформованого навколо однієї доміанти. Тому, проведення реконструкції будь-якого окремого будинку може бути тільки за умови проведення реконструкції всього історичного ансамблю в цілому. Причому, з огляду на особливості його історичного розвитку, для вибору оптимального реконструктивного рішення потрібний більш глибокий порівняльний розгляд історії формування і розвитку ансамблів західноукраїнських і європейських міст для визначення їх взаємного композиційно-структурного і стильового впливу. Сучасний стан кожного будинку і ансамблю в цілому необхідно також розглядати в порівнянні з їх історичними даними. Це є єдиним способом прослідкувати розвиток кожного окремого будинку в ансамблі і дати правильні рекомендації стосовно його сучасного пристосування.

Виходячи з цього, проблема реконструкції архітектурних ансамблів і будинків, з яких він складається, в історичних центрах малих міст Західної України в період відродження інтересу українського народу до своєї історії і культури стає актуальною і потребує більш глибокого вивчення.

На сьогодні окремим питанням цієї важливої проблеми присвячено ряд наукових праць, серед яких є як монографії і наукові публікації, так і проектні пропозиції.

Загальні питання з теорії й історії архітектури і містобудування, просторової організації площ і комплексів, що приєднуються до них, освітлені в роботах Ю.С.Асєєва, М.В.Баранова, О.В.Буніна, Т.Ф.Саваренської. Композиційні принципи організації ансамблів розглянуті В.І.Балдіним, І.Бондаренко, М.Ф.Гуляницьким, О.В.Іконніковим. Типологія архітектурних пам'яток частково дана в роботах В.Я.Ваги, І.І.Глемжи, В.О.Чантурія.

Аналіз сучасних проблем реконструкції проведений Б.Калмиковим, О.І.Косаревським, В.К.Косточкіним, Д.С.Ліхачовим. Загальним питанням методики реконструкції пам'яток архітектури і містобудування присвячені роботи І.Е.Грбаря, С.М.Давидова, В.О.Лаврова, Є.В.Михайловського, в тому числі методам реставрації міст у ХІХ столітті – праця В.М.Возлинської.

Розроблена і застосовувана останнім часом методика реконструкції архітектурної спадщини висвітлюється в роботах Є.С.Проніна, О.І.Пруцина, Ю.В.Ранінського. Тут велика увага приділяється питанням містобудування. Роботи зі сполучення старої і нової забудови в історичних центрах міст проведені О.Ю.Беккером, О.С.Щенковим, В.М.Білоусовим, Н.М.Бочаровою, В.А.Васильченко, Д.Брунсом, С.Регаме, Н.Усовою, А.Е.Гутновим, І.Г.Лежовою, О.В.Масловим, В.І.Юрштасом.

Сучасному використанню пам'яток архітектури та цінної фонові забудови присвячені праці А.Бокова, Г.Мюллера-Менкеса, М.О.Орлова, О.С.Щенкова.

Питаннями теорії й історії архітектурної і містобудівної спадщини України, її реконструкції і пристосування до сучасних умов займалися Є.Є.Водзинський, Б.Г.Возницький, О.М.Годованюк, М.М.Дьомін, В.О.Заболотний, О.В.Заварова, О.В.Лесик, Г.Н.Логвін, І.Р.Могітич, Ю.О.Нельговський, О.П.Олійник, О.А.Пламеницька, О.І.Сєдак, Л.П.Скорик, В.І.Тимофієнко, Т.Д.Товстенко, Т.Трегубова.

Аналіз наявних робіт з обраної теми дозволяє відзначити відсутність наукових досліджень стосовно виявлення історичних закономірностей і регіональних особливостей планувальних, об'ємно-просторових і функціональних рішень архітектурних споруд в складі історичних ансамблів в малих містах; принципів їх реконструкції і сучасного пристосування. Існуючі роботи торкаються або загальних проблем, або питань щодо окремого об'єкту. Це і викликало необхідність даного дослідження.

Таким чином, постановка задачі конкретна, вона виникає із сучасного стану проблеми, і це визначає її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в КНУБА, у відповідності з державною програмою по відродженню історичних міст України; входить до плану робіт, які виконуються кафедрою Основ архітектури і АП.

Метою роботи є визначення принципів і методичних основ реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України на основі виявлення історичних та сучасних особливостей їх формування і розвитку та сучасних вимог до них.

Основними завданнями роботи є:

- визначення історичних і сучасних особливостей та процесу формування планувальної, просторової і функціональної структури історичних ансамблів;
- виявлення історичних і сучасних архітектурно-планувальних особливостей основних споруд ансамблів;
- аналіз сучасного вітчизняного і закордонного досвіду реконструкції;
- визначення принципів реконструкції архітектурних споруд;
- розробка методичних рекомендацій по реконструкції і регенерації архітектурних споруд.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на системному підході до вивчення архітектурних споруд, який дозволяє виявити закономірності їх формування, історичного розвитку і сучасні особливості, визначити спадкоємність в архітектурно-просторовому і функціональному розвитку, позначити межі реконструктивного втручання і визначити принципи містобудівної, об'ємної та функціональної реконструкції.

Значне місце займає аналіз і узагальнення сучасного вітчизняного і закордонного досвіду реконструктивних перетворень в історичних містах. В залежності від окреслених задач застосовувалися конкретні методи дослідження (історико-архітектурний аналіз пам'яток і середовища, аналіз їх сучасного стану,

порівняльний аналіз, типологічний аналіз основних архітектурних споруд ансамблів, експериментальне проектування).

Наукова новизна роботи полягає в наступному:

- удосконалена систематизація історичні ансамблі малих міст Західної України за їх планувальними та об'ємно-просторовими особливостями;
- удосконалена систематизація типи архітектурних споруд досліджуваних ансамблів, виходячи з типологічного розподілу самих ансамблів;
- удосконалена класифікація історичних ансамблів та їх складових окремих споруд за ступенем збереження функціонального призначення;
- вперше визначенні принципів містобудівної, об'ємної і функціональної реконструкції споруд;
- вперше розроблена методика комплексної реконструкції архітектурних споруд в структурі єдиного історичного ансамблю для малих міст;
- вперше розроблені рекомендації по визначенню напрямків сучасного розвитку архітектурних споруд історичних ансамблів з урахування перспектив розвитку малого міста в цілому.

Обґрунтованість і достовірність наукових висновків і рекомендацій підтверджується застосуванням загальноприйнятих фундаментальних методів дослідження та впровадженням результатів дослідження при розробці проектів реконструкції історичних центрів та окремих ансамблів малих міст.

Наукове значення роботи полягає у:

- вирішенні принципових питань реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст в зв'язку з загальними тенденціями збереження та розвитку архітектурної спадщини;
- створенні науково-теоретичних основ для вивчення характерних рис архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання розроблених принципів і методики реконструкції при роботі над конкретними проектами реконструкції і регенерації архітектурних споруд історичних ансамблів. Отримані результати можуть бути використані в проектних організаціях, що займаються питаннями реконструкції центрів історичних міст України, реконструкції і пристосування пам'яток архітектури.

Впровадження результатів роботи було здійснено при розробці:

- проекту реконструкції забудови історичного центру міста Тероболі Тернопільської області. Проект виконано в 1993р. в КДТУБА (в авторському колективі) на замовлення райадміністрації міста та впроваджено у відділі районної архітектури для реалізації в натурі;
- проекту реконструкції забудови історичного центру міста Володимира-Волинського Волинської області. Проект виконано в 1992р. в КІБІ на замовлення райадміністрації міста та впроваджено у Волинській філії інституту "Діпромісто" в м. Луцьку для подальшої детальної розробки і реалізації в натурі та у відділі районної архітектури м. Володимира-Волинського;

- проекту реконструкції забудови історичних ансамблів смт. Олики Ківерецького району Волинської області. Проект виконано в 1994р. на замовлення райадміністрації м. Ківерці та впроваджено в інституті “Укрпроектреставрація” в м. Києві, у Волинській філії інституту “Діпромiсто” в м. Луцьку для подальшої детальної розробки і реалізації в натурі та у відділі районної архітектури м. Ківерці.

Викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок автора. Результати дослідження надруковані в 5-ти публікаціях, одна з яких зроблена із співавтором.

В статті “Перспективи реконструкції та розвитку історичного центру Володи-мира-Волинського” автором розроблені напрямки подальшого розвитку історичних ансамблів, що формують історичний центр міста, з урахуванням запропонованого розвитку міста як туристично-торгового центру.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідалися на 54-й і 55-й науково-технічних конференціях КДТУБА (м.Київ, 1993-94 р.р.) і на міжнародній конференції “Проблеми містобудування Західної України”, (м.Львів, 1994 р.).

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, додатків – загальним обсягом 135 сторінок тексту, 45 ілюстрацій, списку використаної літератури із 115 найменувань, додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В першому розділі проведений аналітичний аналіз еволюції архітектурних ансамблів і їх споруд.

Дослідження структури історичного ансамблю в різні періоди дає можливість найбільш повно роздивитися шлях розвитку кожної окремої його споруди. Окремо взятий історичний будинок виникав, розвивався і занепадав не відособлено, а в складі ансамблю, взаємозалежно з іншими будинками. Тому історичне дослідження ансамблю є базою для дослідження окремих історичних будинків, і в той же час розгляд окремих будинків служить продовженням комплексного дослідження цілого ансамблю.

Розвиток ансамблів мав поступальний характер, на різних вікових етапах зберігав спадкоємність планувальних, об'ємно-просторових та функціональних рішень. Ансамбль у процесі розвитку доповнювався новими типами споруд, що сприяло його функціональному збагаченню.

Починаючи з епохи середньовіччя архітектурні ансамблі західноукраїнських міст розвивалися в тісному зв'язку і при взаємному культурному, релігійному і політичному впливі із західноєвропейськими і російськими містами. Головне місце в їх загальноміській композиції займав храмовий ансамбль. Активізація торгової діяльності західноукраїнських міст сприяла розвитку їх ринкових ансамблів.

Починаючи з XV - XVI сторіччя значення ринкового ансамблю посилюється. Він стає потужним громадським центром, де зосереджуються основні міські будівлі.

З другої половини XVIII - початку XIX сторіччя храмові ансамблі одержують композиційне єднання з міською житловою забудовою, і починається розширення меж окремих ансамблів і об'єднання їх у поліфункціональні ансамблі. Згодом це стає основною відмінною рисою ансамблів малих західноукраїнських міст.

В малих містах храмові і ринкові ансамблі збереглися в належному стані і були їх композиційними і функціональними центрами аж до другої світової війни. Вони активно сприяли розвитку цих міст, тому що в них були розміщені найважливіші для міста будинки. Під час війни та у повоєнний період багато історичних ансамблів були зруйновані. Це стало причиною руйнування загальноміської композиції, втрати малим містом основних функцій, що призвело до його занепаду.

Для відновлення історичного значення і подальшого перспективного розвитку малого міста необхідна, насамперед, реконструкція його центральної частини включно з історичними ансамблями і будинками, що їх утворюють, як складового центру життєдіяльності всього міського організму.

Аналіз історичного розвитку архітектурних ансамблів малих західноукраїнських міст дозволив визначити їх планувальні й об'ємно-просторові особливості. Планувальну систему за формою плану варто розділити на три групи: нерегулярна (характерна для храмових ансамблів і ринкових ансамблів XII - XIII століть); регулярна (характерна для ринкових ансамблів); змішана (характерна для ансамблів центру малих міст). Щодо розміщення доміанти стосовно фонового оточення можна виділити: рядове розміщення, коли домінуючий об'єкт входить до фонові забудови (характерне для ринкових ансамблів); рядове окреме розміщення, коли домінуючий об'єкт цілком займає одну зі сторін площі (характерне для ринкових ансамблів, але зустрічається й у соборних ансамблях); кутове розміщення, коли домінанта ансамблю займає ріг площі (характерне для храмових ансамблів); центричне розміщення, коли домінанта розташовується в центрі площі, а рядова забудова формується навколо неї (характерне для храмових ансамблів); змішане розміщення передбачає сполучення декількох прийомів розміщення фону і доміанти в ансамблі (характерне для ансамблів центру малих міст, де вони утворюють поліфункціональний ансамбль). Композиційне рішення забудови ансамблю стосовно загальноміської забудови може бути: композиційно закритим (характерне для ринкових ансамблів XIV-XVII сторічч); композиційно відкритим (характерне для храмових ансамблів). Композиційне рішення забудови самого ансамблю може бути: із яскраво вираженим силуетом, простим або складним (характерне для храмових ансамблів); із рівновисокою забудовою (характерне для ринкових ансамблів XVIII- XX сторічч).

Аналіз основних типів споруд історичних ансамблів малих західноукраїнських міст був проведений виходячи з типологічного розподілу самих ансамблів: храмових і ринкових. Дослідження храмових ансамблів показало, що вони мали достатньо постійний типологічний склад будинків: храм (церква, костіол, собор),

дзвіниця, каплиця, житло єпископа, житло парафіян. Архітектурні споруди ринкових ансамблів у процесі історичного розвитку зазнали значних типологічних змін і доповнень. Повноцінний ансамбль ринкової площі в західноукраїнських містах сформувався в XIII сторіччі і мав такий типологічний склад: ринкова церква, житло ремісників і торговців із майстернями та лавками. Надалі ансамбль доповнювався новими типами споруд: адміністративними (ратуша, магістрат); торговими (галереї, торгові ряди, торгові будинки); господарськими (склади, приміщення для ваг, криниці, вартові); комунальними (готелі).

Багато з цих історичних архітектурних споруд під дією часу почали руйнуватися і потребують негайного реконструктивного втручання. Найбільш повним рішенням проблем збереження і сучасного використання історичної спадщини є комплексна реконструкція окремих споруд в масштабі всього історичного центру. Процес реконструкції повинний проходити від загального до окремого: від реконструкції всього ансамблю і його взаємозв'язку з іншою рядовою міською забудовою до реконструкції окремих будинків ансамблю й елементів цих будинків.

Сучасні вітчизняні й закордонні архітектори притримуються трьох основних напрямків реконструкції історичного середовища:

- радикальна зміна і перебудова історичного середовища, при якому передбачається знесення старих малоцінних будинків і сучасна забудова території, що звільнилася, із внесенням у загальну композицію основних пам'яток архітектури і містобудування;
- повна консервація сучасного образу архітектурного ансамблю з реставрацією окремих споруд, без введення нових об'ємів;
- реконструкція історичної забудови з максимальним збереженням усієї цінної архітектурної і містобудівної спадщини.

Останній напрямок є оптимальним.

Застосовані при комплексній реконструкції методи реконструктивного втручання можна підрозділити на використовувані для реконструкції окремих об'єктів і реконструкції в масштабах міста.

Містобудівна реконструкція охоплює проблеми планувальної і просторової реконструкції ансамблю в цілому. Окремий історичний будинок, що є складовою єдиного ансамблю, не може бути реконструйований і розвинутий відособлено від інших споруд ансамблю. Тому містобудівна реконструкція спрямована на створення оптимального середовища для пам'ятки архітектури шляхом:

- його повного збереження і незначного, схованого втручання в історичний ансамбль;
- повного відновлення історичної уяви середовища на визначений оптимальний період;
- оновлення середовища шляхом введення нових елементів, необхідних для відновлення композиційної цілісності ансамблю;

- збереження основ історичної планувальної структури при активному новому будівництві.

Об'ємна реконструкція передбачає пошук оптимального архітектурно-планувального рішення для історичного будинку з урахуванням сучасних вимог до нього шляхом:

- його збереження в тому вигляді, в якому він дійшов до нашого часу, тобто не виконуючи ніяких робіт із його добудови або перебудови;

- виконання реставраційних робіт окремих фрагментів пам'ятки або пам'ятки в цілому із відновленням її втрачених окремих елементів або повного відтворення її початкового вигляду;

- активного введення нових елементів у конструктивну й об'ємно-просторову композицію історичного будинку.

Аналіз сучасного досвіду реконструкції показав, що в даний час немає вітчизняних прикладів реконструкції всіх архітектурних споруд в історичному ансамблі в малих містах. Реконструктивні роботи проводилися тільки в середніх і великих містах. Сучасна проблема реконструкції малих міст залишилася на рівні реконструкції їх окремих об'єктів. Стан самих міст і їх історичних центрів на сьогоднішній день є критичним.

В другому розділі аналізується сучасний стан архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України.

Дослідження сучасного стану історичних ансамблів показало, що з ними сталися достатньо сильні зміни, які призвели до порушення їх планувальної й об'ємно-просторової композиції. Порушення були викликані знесенням історичної забудови, неправильним вибором місця розташування нових будинків і неправильним рішенням їх об'ємів. Це призвело до зміни розмірів і форми плану площі ансамблю; зміни характеру забудови і порушення силуету; розірвання візуальних зв'язків між історичними домінуючими і фоновими будинками; порушення значення домінанти в ансамблі і пластичної єдності фасадів нових та історичних будинків. Досліджувані історичні будинки, що входять в ансамбль, у такий спосіб виявилися в середовищі з цілком далекими для них об'ємно-просторовими і планувальними параметрами.

Після порівняльного розгляду сучасного та історичного стану планувальної та об'ємно-просторової системи ансамблів були визначені тенденції в їх композиційно-структурній побудові. Збереглися основні історично сформовані правила композиційної організації забудови в ансамблі (підпорядкованість, доповнюваність, композиційна єдність); зберігся загальний напрямок на концентрацію та зближення основних міських ансамблів; збереглася основна схема структурної організації ансамблю: домінанта, будинки фонового оточення, простір, елементи горизонтального зв'язку, елементи благоустрою.

Було збільшено або зменшено об'ємне співвідношення між будинком і простором в залежності від придбання ансамблем нових функцій; удосконалено (зближено) зв'язки між окремими будинками (тобто спостерігається організація будинків із

подібними функціями в єдиний комплекс), між будинком і простором (тобто спостерігається винесення і продовження функції будинку на простір перед ним); збагачено елементи структури ансамблю за рахунок нових елементів благоустрою, розвитку горизонтальних зв'язків, введенню нових елементів вертикальних зв'язків.

Аналіз сучасного стану окремих будинків в структурі історичних ансамблів дозволив поділити їх за ступенем збереження на чотири категорії:

- максимально збережені (до них відносяться будинки, що добре зберегли історичне об'ємно-планувальне рішення і декоративне рішення фасадів та інтер'єрів);
- будинки, що збереглися з незначними змінами в об'ємно-планувальному рішенні, що мають часткове збереження історичного декоративного вирішення фасадів та інтер'єрів;
- будинки, що збереглися зі значними змінами в об'ємному і планувальному рішенні, що не зберегли цілком або зберегли окремі елементи історичного декоративного вирішення фасадів та інтер'єрів;
- будинки, що не збереглися або знаходяться в зруйнованому стані.

Основними причинами, що впливають на ступінь збереження будинків, є історичне композиційне значення будинку в ансамблі та його сучасне використання. Найбільше збереженими є домінуючі об'єми.

Аналіз сучасного функціонального стану ансамблів і їх окремих елементів дозволив визначити взаємозв'язок між їх функцією і композиційним станом.

Функціональне збереження історичних ансамблів залежить від функціонального збереження окремих історичних будинків, що входять до їх складу. В той же час функціональне збереження ансамблю впливає на подальше існування історичних і розвиток нових функцій його окремих елементів - будинків. Функціональне збереження історичних ансамблів можна класифікувати в такий спосіб:

- максимальне збереження історичної функції в межах ансамблю (при цьому ансамбль цілком зберігає традиційне композиційно-структурне рішення);
- часткове збереження історичної функції в межах ансамблю (при цьому ансамбль втрачає елементи, що не використовуються, або відбувається його композиційно-структурне перетворення);
- перенесення історичної функції за межі ансамблю (веде до інтенсивної структурної руйнації ансамблю через руйнацію будинків, що його складають);
- введення в ансамбль нової чужої функції (веде до порушення його загальної композиції через дисгармонію нового будинку з навколишньою історичною забудовою).

Функціональне збереження окремих будинків, що входять до складу історичного ансамблю, можна поділити на чотири групи:

- будинки, що не використовуються (такий стан веде їх до повільної руйнації);

- будинки з новою функцією, що суперечить історичній (такі будинки швидко руйнуються через невідповідність нової функції їх історичному архітектурно-планувальному рішенню);
- будинки з новою функцією, близькою до історичної (такі будинки можуть бути збережені, тому що нова функція не суперечить їх історичному архітектурно-планувальному рішенню);
- будинки, що зберегли історичну функцію (при цьому для подальшого їх існування необхідно збагачення їх початкової функції сучасними вимогами).

Таким чином, для збереження композиції ансамблю і його окремих споруд необхідна функціональна реконструкція. Класифікація історичних ансамблів та окремих будинків, що входять до їх складу, за функціональним збереженням дає можливість визначити ступінь реконструктивного втручання для їх подальшого використання в межах найбільш сприятливого і перспективного напрямку росту і розвитку малих міст і їх центрів.

В третьому розділі запропоновані напрямки сучасного розвитку, розроблена методика і визначені принципи реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України.

Напрямки сучасного розвитку та використання окремих історичних споруд та історичних ансамблів, які вони формують, залежать від напрямку сучасного розвитку міста в цілому. Для досліджуваних малих історичних міст виходячи з історичного огляду їх формування та розвитку доцільним буде їх сучасний розвиток як торгових та туристичних центрів.

Вибрані напрямки розвитку історичних ансамблів та їх окремих споруд потребують проведення їх комплексної реконструкції.

Методика реконструкції полягає у визначенні форм реконструктивного втручання для пристосування історичних будинків і ансамблю в цілому до сучасних умов на основі аналізу їх історичних особливостей, сучасного стану і сучасних вимог до них. Методика передбачає проведення комплексної реконструкції, при якій послідовно будуть вирішені питання:

- реконструкції всього історичного центру;
- виділення і реконструкції окремих ансамблів, що складають історичне ядро;
- реконструкції і сучасного використання окремих будинків, що входять в історичний ансамбль.

При цьому етапність вирішення цих питань може бути як пряма, так і зворотня в залежності від початкової задачі реконструкції (реконструкції окремого об'єкта або містобудівної реконструкції). На кожному етапі процес реконструкції повинний проходити послідовно від історичного аналізу й аналізу сучасного стану об'єкту та визначення сучасних вимог до нього до визначення задач і методів його реконструкції.

Історичний аналіз передбачає з'ясування стану історичних будинків у складі єдиного ансамблю на різних історичних етапах. При цьому визначаються історичні планувальні й об'ємно-просторові особливості ансамблю в цілому, типологічний ряд

будинків, що входять до його складу, їх історичні архітектурно-планувальні рішення, функціональний розвиток ансамблю та його складових споруд.

Аналіз сучасного стану передбачає виявлення сучасних особливостей історичних будинків у складі історичного ансамблю і його ролі в сьогоденній загальноміській структурі. На його основі робиться висновок: наскільки ансамбль зміг зберегти своє початкове містобудівне значення; визначається його зв'язок із сучасними центрами тяжіння і культурними центрами; наскільки серйозні зміни в об'ємно-планувальній композиції ансамблю, викликані новою забудовою і невинуватим знесенням старих будинків; які будинки більше збереглися, у якому стилі, у якому стані.

Визначення сучасних вимог до ансамблю та будинків, що входять до його складу, виходить із перспективного розвитку всього міста і нових соціальних і утилітарних запитів його мешканців; показує, які функції для історичного будинку й ансамблю в цілому в даний момент будуть максимально корисні для його активного існування в сучасному суспільстві, які типи будинків варто розвивати.

На основі порівняльного дослідження архітектурних споруд у складі єдиного історичного ансамблю і визначення нових вимог до них визначаються задачі реконструкції і міри реконструктивного втручання. Міри реконструктивного втручання залежать від: наявності історичних відомостей про ансамбль в цілому й окремих будинків; ступеня збереження планувальних і об'ємно-просторових якостей ансамблем; архітектурно-планувальних і конструктивних якостей окремих будинків; відношення будинку до сучасних соціальних потреб, тобто чи зможе будинок активно продовжувати своє існування, залишаючись тільки пам'яткою архітектури, або для його існування обов'язково потрібна нова функція.

Висновок про міри реконструктивного втручання дає можливість вибрати метод реконструкції, що допоможе відповісти на поставлені задачі реконструкції. Вибір методу реконструкції повинен бути здійснений на єдиній комплексній основі, тобто з використанням комплексу методів, який для архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст являє собою єдиний реконструктивний процес, розділений на три окремих етапи: містобудівну, об'ємну та функціональну реконструкції. Кожному етапу відповідають свої методи та види робіт, які можуть виконуватися разом або окремо послідовно в залежності від особливостей кожного ансамблю та будинків, що його формують, цілей реконструкції та фінансування.

Виходячи з запропонованої методики поетапного виконання реконструктивних робіт були виділені принципи реконструкції для кожного етапу: містобудівного, об'ємного, функціонального. Кожний принцип передбачає проведення цілого комплексу заходів на основі використання в різноманітному сполученні всіх реконструктивних методів, від консервації до повної модернізації з елементами нового будівництва.

Перший етап включає реконструкцію планувальної й об'ємно-просторової структури історичного ансамблю як середовища для адаптації і сучасного розвитку збереженого історичного будинку. Реконструкція планувальної структури

спрямована на її упорядкування і пристосування до сучасних технічних вимог.

Принципами її реконструкції є:

- максимальне збереження історичної планувальної структури;
- гармонічне доповнення і розширення її новими елементами з урахуванням сучасних вимог.

У першому випадку реконструктивні роботи варто проводити з використанням методів містобудівної консервації та ревалоризації (відновлення), у другому випадку слід використовувати оновлення та перетворення.

Реконструкція об'ємно-просторової структури ансамблю спрямована на відновлення цілісного образу історичного середовища і гармонічного сполучення історичного будинку із сучасною забудовою. Принципами її реконструкції є:

- збереження просторової близькості між окремими ансамблями (реконструктивні заходи слід проводити з використанням методу ревалоризації);
- композиційно-просторова цілісність середовища кожного окремого ансамблю (реконструкцію рекомендується проводити з використанням методів містобудівної консервації, ревалоризації і оновлення);
- єдність (однорідність) фонової забудови в ансамблі - застосовується для виділення доміанти ансамблю (рекомендується проведення реконструктивних заходів із використанням методу модернізації та перетворення);
- гармонічне сполучення старого і нового - застосовується при необхідності добудови фону ансамблю (слід використовувати метод модернізації і сучасної перебудови).

Другий етап, реконструкція архітектурно-планувальної структури окремих будинків в ансамблі, спрямований на відновлення їх архітектурних і художніх особливостей і гармонічного вписування в загальну забудову ансамблю.

Принципами об'ємної реконструкції є:

- збереження відповідності архітектурно-планувального рішення будинку ступеню його важливості в ансамблі (при цьому реконструктивні роботи з домінантою можуть бути виконані за методом фрагментарної або повної реставрації, повного відтворення, сучасного пристосування; при реконструкції фонового будинку можуть бути використані методи часткової або повної модернізації);
- підпорядкованість нових форм і декору будинку збереженим історичним (слід застосовувати при модернізації історичних будинків або при сучасному будівництві на території історичного ансамблю).

Третій етап, функціональна реконструкція історичного будинку в складі ансамблю, спрямований на знаходження оптимального сучасного функціонального вирішення для історичного будинку з урахуванням сучасних вимог до функціонального зонування всього ансамблю. Визначення оптимального функціонального вирішення для історичного будинку засновано на зіставленні традиційної історичної функції будинку, сучасного його використання і сучасних вимог до нього. Після зіставлення цих даних будинків при реконструкції може

одержати: відновлення своєї початкової функції; розвиток існуючої функції (її розширення чи оновлення); нову функцію.

Відновлення початкової функції рекомендується при проведенні реконструкції історичного будинку з застосуванням різноманітних реставраційних методів: консервації, фрагментарної і повної реставрації, а також при повному відтворенні будинку. Розвиток сучасної функції рекомендується при проведенні реконструкції історичного будинку за методом повної реставрації або часткової модернізації. Функціональне оновлення (приспособлення) рекомендується при проведенні реконструкції історичного будинку за методом часткової або повної модернізації, а також при активному введенні в ансамбль нових елементів.

При виборі нових функцій для історичного будинку варто притримуватися таких принципів:

- максимальної близькості нової функції до історичної;
- збереження відповідності або близькості обраної функції історичній формі.

Основним принципом функціональної реконструкції досліджуваних історичних ансамблів у малих містах може бути збереження і орієнтація їх на багатофункціональність.

Вибір правильних функцій для історичного ансамблю і його складових окремих споруд в сполученні з оптимальними засобами його реконструкції може бути єдиним способом для виживання і розвитку всього історичного центру і малого міста в цілому.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження дозволило визначити, що історичні особливості формування і розвитку архітектурних ансамблів українських міст на різних історичних етапах являють собою базу для формування і розвитку окремих історичних будинків, що входять до їх складу. Історичні ансамблі малих міст через свої невеличкі розміри являють собою, по суті, ансамблі, сформовані навколо одного будинку.

2. Проведений історичний аналіз ансамблів малих західноукраїнських міст та їх споруд дозволив визначити їх архітектурно-планувальні і композиційно-просторові особливості. Ансамблі було класифіковано за формою плану, за засобами розміщення домінант, за композиційним рішенням забудови стосовно загальноміської забудови, за типологічним складом споруд.

3. Розгляд сучасного стану досліджуваних історичних ансамблів показав, що середовище для існування історичного будинку зазнало значних порушень в його композиційно-структурному рішенні, що призвели до руйнації його цілісності. Порівняння історичних особливостей і сучасного стану досліджуваних ансамблів дозволило визначити сучасні тенденції в їх композиційно-структурному і функціональному розвитку, що полягають у: збереженні основних історично сформованих правил по композиційній організації забудови (підпорядкованість,

доповнюваність, композиційна єдність); збереженні основної схеми структурної організації ансамблю; збереженні загального напрямку на зближення й об'єднання основних міських ансамблів в єдиний поліфункціональний комплекс; збільшенні або зменшенні часткового співвідношення між будинками і простором в ансамблі в залежності від нової функції; удосконаленні (зближенні) зв'язків між окремими будинками, між будинком і простором в ансамблі; збагаченні елементів структури ансамблю.

4. Розгляд сучасного стану окремих споруд в історичному ансамблі розділив їх за ступенем збереження на чотири категорії. Встановлено, що основними причинами, які впливають на ступінь збереження історичних будинків, є: історичне композиційне значення будинку в ансамблі і його сучасне використання.

5. Аналіз сучасного функціонального стану досліджуваних ансамблів та їх окремих елементів визначив взаємозв'язок між функцією і композиційним станом. Встановлено, що руйнація загальної композиції ансамблю є слідством введення в нього будинку з новою чужою функцією або винесення історичної функції за межі ансамблю; руйнація історичного будинку є слідством неправильного його використання або не використання. Приведена класифікація функціонального збереження історичних ансамблів і їх складових окремих будинків дає можливість визначити ступінь реконструктивного втручання для їх подальшого використання і розвитку.

6. Дослідженням встановлено, що для архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст доцільним буде їх сучасний розвиток як складових торгових та туристичних центрів.

7. Проведені в роботі дослідження дозволили запропонувати методикę комплексної поетапної реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України. Вона полягає у визначенні форм реконструктивного втручання для пристосування історичних будинків і ансамблю в цілому до сучасних умов на основі аналізу їх історичних особливостей, сучасного стану і сучасних вимог до них. Процес виконання реконструктивних робіт на кожному етапі реконструкції (містобудівному, об'ємному, функціональному) пропонується об'єднати в таку схему: аналіз історичних даних і сучасного стану історичних об'єктів; визначення сучасних вимог до них; визначення задач реконструкції і вибір комплексу методів реконструкції для їх рішення.

8. Виходячи з запропонованої методики поетапного виконання реконструктивних робіт були виділені принципи реконструкції для кожного етапу: містобудівного, об'ємного, функціонального. Принципами містобудівної реконструкції історичних ансамблів пропонується вважати: максимальне збереження історичної планувальної структури; гармонійне доповнення та розширення її новими елементами з урахуванням сучасних вимог; збереження традиційної просторової близькості між окремими ансамблями; композиційно-просторова цілісність середовища кожного окремого ансамблю; єдність (однорідність) рядової забудови для виділення домінанти; гармонічне сполучення нового й старого.

Встановлені такі принципи об'ємної реконструкції: збереження відповідності архітектурно-планувального рішення ступеню важливості споруди в ансамблі; підпорядкованість нових форм та декору будинку збереженим історичним.

Пропонуються такі принципи функціональної реконструкції: збереження та орієнтація ансамблю на багатофункціональність; максимальна близькість нової функції до історичної; збереження відповідності або близькості нової функції історичній формі.

Знаходження правильних функцій для історичного ансамблю і складових його окремих будинків у сполученні з оптимальними засобами їх реконструкції є єдиним способом для виживання і розвитку всього малого міста.

9. Експериментальне проектування, проведене на окремих архітектурних ансамблях ряду найбільш характерних і яскравих малих міст, підтверджує вірність розробленої методики і принципів реконструкції.

Результати дослідження надруковані:

1. Лещенко Н.А. Функція і її вплив на формування історичної будівлі та ансамблю в цілому // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Київ: КНУБА. – 1999. - №5. – С. 120-122.
2. Лещенко Н.А. Реконструкція рядової забудови під сучасне елітне житло // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Київ: КНУБА. – 1999. – №6. – С.142-146.
3. Лещенко Н.А. Композиція старого и нового в структуре исторических ансамблей малых городов // Будівництво України. – 1996. - №5. – С. 12-15.
4. Лещенко Н.А. Реконструкція і сучасний розвиток історичної забудови малих міст Західної України // Будівництво України. – 1996. - №6. – С. 24-25.
5. Заболотний В., Лещенко Н. Перспективи реконструкції та розвитку історичного центру Володимира-Волинського // Тези міжнар. конф. “Проблеми містобудування Західної України”. – Львів: Держ. ун-т “Львівська Політехніка”. – 1994. – С. 105-106.

МЕТОДИКА РЕКОНСТРУКЦІЇ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД ІСТОРИЧНИХ АНСАМБЛІВ МАЛИХ МІСТ

АНОТАЦІЇ

Лещенко Н.А. Принципы реконструкции архитектурных споруд исторических ансамблей малых мест Западной Украины. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 – Архітектура будівель та споруд. – Київський Національний університет будівництва та архітектури, Київ, 2000.

Дисертацію присвячено питанням реконструкції та пристосування архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України. В дисертації був проведений історичний аналіз та аналіз сучасного стану досліджуваних історичних споруд та ансамблю в цілому, як бази для виявлення можливих сучасних напрямків подальшого їх об'ємно-планувального та функціонального розвитку. Були встановлені тенденції в їх композиційно-структурному та функціональному розвитку. Аналіз сучасного стану історичних ансамблів та їх складових окремих будинків дозволив класифікувати їх по ступеню архітектурно-планувального та функціонального збереження, що дає можливість виявити ступінь реконструктивного втручання для їх подальшого використання і розвитку. Запропонований підхід комплексної реконструкції, при якому послідовно будуть вирішені питання реконструкції всього історичного центру, його складових окремих ансамблів та окремих будинків, що входять в ці ансамблі. Розроблена методика етапної реконструкції як є найбільш економічно оптимальною для малих міст. Виділені принципи реконструкції для кожного етапу: місто-будівного, об'ємного, функціонального. Кожен принцип заснований на проведенні ряду реконструктивних заходів з використанням оптимально підбраного комплексу реконструктивних методів. Вірність результатів дослідження підтверджена експериментальним проектуванням, проведеним на окремих ансамблях та цілих історичних центрах малих міст.

Ключові слова: архітектурні споруди, історичні ринкові та храмові ансамблі, ступінь збереження, етапність реконструкції, комплекс методів реконструкції.

Лещенко Н.А. Принципы реконструкции архитектурных сооружений исторических ансамблей малых городов Западной Украины. - Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.02 - Архитектура зданий и сооружений. - Киевский Национальный университет строительства и архитектуры, Киев, 2000.

Диссертация посвящена вопросом реконструкции и приспособления архитектурных сооружений исторических ансамблей малых городов Западной Украины. В диссертации был проведен исторический анализ, позволивший определить исторические особенности формирования и развития ансамблей украинских городов на разных временных этапах. Ансамбли малых городов из-за своих небольших размеров являются, по сути, ансамблями, сформированными вокруг одного здания. Проведенный исторический анализ ансамблей малых западноукраинских городов позволил определить их архитектурно-планировочные и композиционно-пространственные особенности. В работе была предложена систематизация типов

сти. В работе была предложена систематизация типов сооружений исследуемых ансамблей исходя из типологического разделения самих ансамблей на рыночные (ра-тушные) и храмовые.

Был проведен сравнительный анализ исторического и современного состояния исследуемых архитектурных сооружений и ансамблей в целом, как базы для выявления возможных современных направлений дальнейшего их объемно-планировочного и функционального развития. Определены тенденции в их композиционно-структурном и функциональном развитии. Анализ современного состояния исследуемых архитектурных сооружений позволил классифицировать их по степени сохранности на четыре категории. Основными причинами, которые влияют на степень сохранности архитектурных сооружений, есть: историческое композиционное значение здания в ансамбле и его современное использование. Проведенный анализ современного функционального состояния ансамблей и их отдельных сооружений позволил определить взаимосвязь между функцией и композиционным состоянием. Функциональное сохранение исторического ансамбля зависит от функционального сохранения сооружений, которые входят в его состав. В работе приведена классификация исторических ансамблей и их составляющих отдельных зданий по функциональной сохранности, которая дает возможность определить степень реконструктивного вмешательства для их дальнейшего использования и развития.

В диссертации предложены направления современного развития и использования отдельных сооружений исторических ансамблей в зависимости от направления современного развития малого города в целом. Для исследуемых малых городов, исходя из анализа их исторического формирования и развития, обоснованным будет их современное развитие как торговых и туристических центров, а их сооружений – как составляющих этих центров. В работе разработана методика реконструкции архитектурных сооружений исторических ансамблей малых городов Западной Украины. Она заключается в определении форм реконструктивного вмешательства для приспособления архитектурных сооружений и ансамбля в целом к современным условиям на основе анализа их исторических особенностей, современного состояния и современных требований к ним. Предложен подход комплексной реконструкции, при которой последовательно будут решены вопросы реконструкции всего исторического центра, его составляющих отдельных ансамблей и отдельных сооружений, которые входят в эти ансамбли. Разработанная методика этапной реконструкции является наиболее оптимальной экономически для малых городов. Выделены принципы реконструкции для каждого этапа: градостроительного, объемного, функционального. Каждый принцип основан на проведении ряда реконструктивных мероприятий с использованием оптимально подобранного комплекса реконструктивных методов. Верность результатов исследования подтверждена экспериментальным проектированием, проведенным на отдельных ансамблях и целых исторических центрах малых городов.

Ключевые слова: архитектурные сооружения, исторические рыночные и храмовые ансамбли, степень сохранения, этапность реконструкции, комплекс методов реконструкции.

Leshchenko N. A. Reconstruction principles for architectural constructions in historical ensembles of West Ukrainian small towns. – Manuscript.

Thesis for obtaining scientific degree of Candidate of Architecture in speciality 18.00.02 – Architecture of Houses and Constructions. – The Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, 2000.

The thesis is connected with the problems of reconstructions and adaptation of architectural constructions in historical ensembles of West Ukraine small towns. Historical analysis and that of the present state in studied historical constructions and ensemble were conducted, on the whole, as the basis to determine possible modern directions in their further volume-and-planning and functional development. The trends in their composition-and- structural and functional development were determined. Analysis of the present state in historical ensembles and separate houses as their components allowed to classify them by the level of architectural-and-planning and functional preservation, thus providing the possibility to determine the level of reconstructational intervention for their further usage and development. An approach of complex reconstruction was proposed with successive solution of reconstruction problems for all historical center, separate ensembles as its components and separate houses included in the above ensembles. The methods of stage reconstruction were elaborated as the most economically optimal for small towns. Reconstruction principles were chosen for each stage: town-planning, volume and functional ones. Each principle was based on the number of reconstruction measures conducted with utilization of optimally selected complex of reconstruction methods. Realibility of the findings was confirmed by experimental projects made in separate ensembles and whole historical centers of small towns.

Key words: arcitectural constructions, historical market and temple ensembles, the level of preservation, stage-by-stage reconstruction, the complex of reconstruction methods.

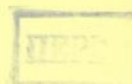
Підписано до друку 18.05.2000 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 162.

м. Київ-150, вул. Червоноармійська, 57/3, к. 201.
Видавництво "Науковий світ"
201-70-11, 294-71-27

AB 45.708
Мист

AB 45.708

Мист